

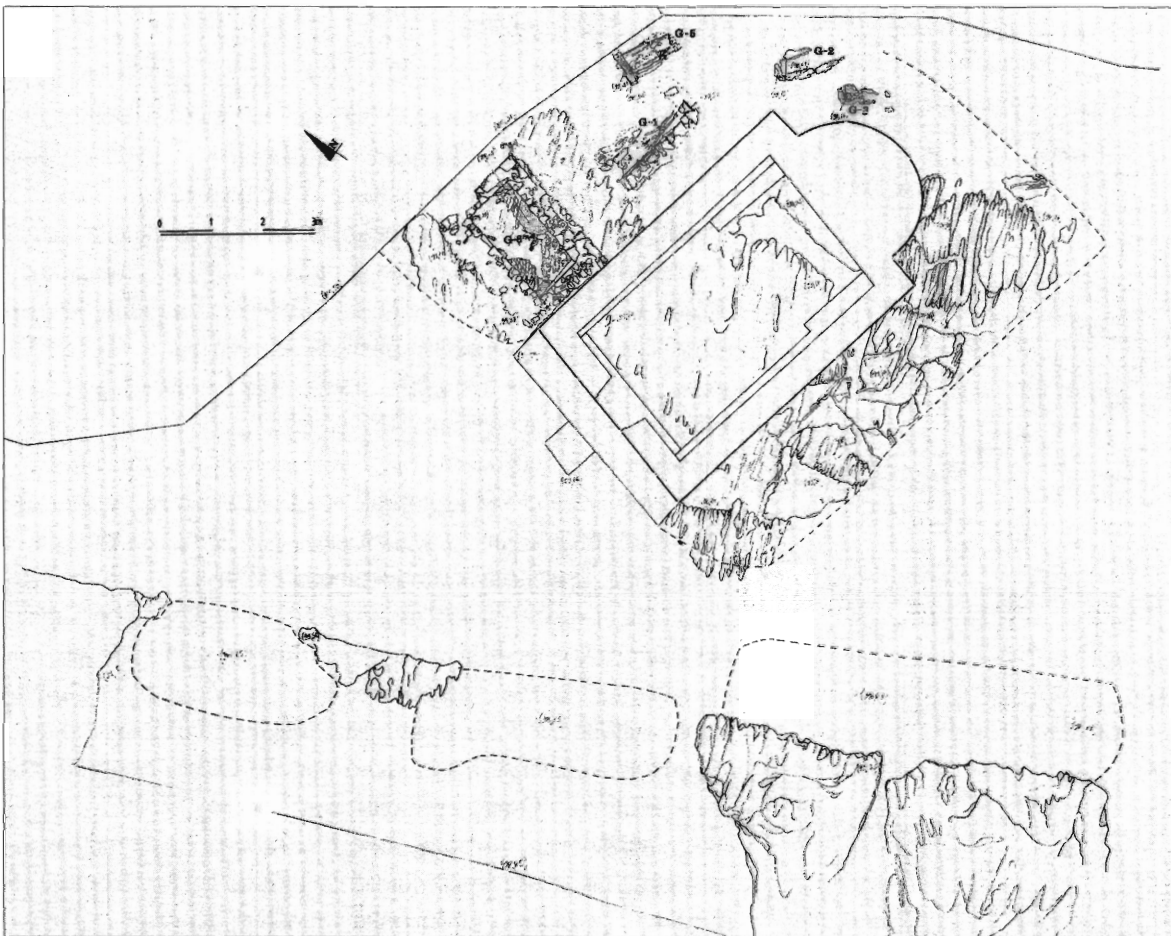
Sv. Lovre - Balavan

Tonči BURIC, muzejski savjetnik
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR - 21000 Split, S. Gunjače b.b.

Ostrog u Kaštel-Lukšiću je kompleksna arheološka zona, koja se sastoji od tri uža lokaliteta. Unutar istaknutog grebena Balavan pruža se širi areal naselja s površinskim nalazima keramike od brončanoga i željeznog doba, preko antičke epohe, pa do srednjega vijeka. Na samom grebenu je prapovijesna gradina nad čijim ostacima je u srednjem vijeku podignut jedan castrum, a na omanjem platou pred tim utvrđenjima je srednjovjekovno groblje i crkva Sv. Lovre. U srednjem vijeku tu je bilo selo starohrvatskih didića, zvano Ostrog, čiji je trag ostao i u nazivu predjela Ostrožine, na položaju naselja. Prva istraživačka kampanja na ovome nalazištu provedena je 2000., a druga 2001. godine. U prvoj je istražena crkva i njen uži okoliš, a u drugoj ostaci srednjovjekovnoga kastruma.

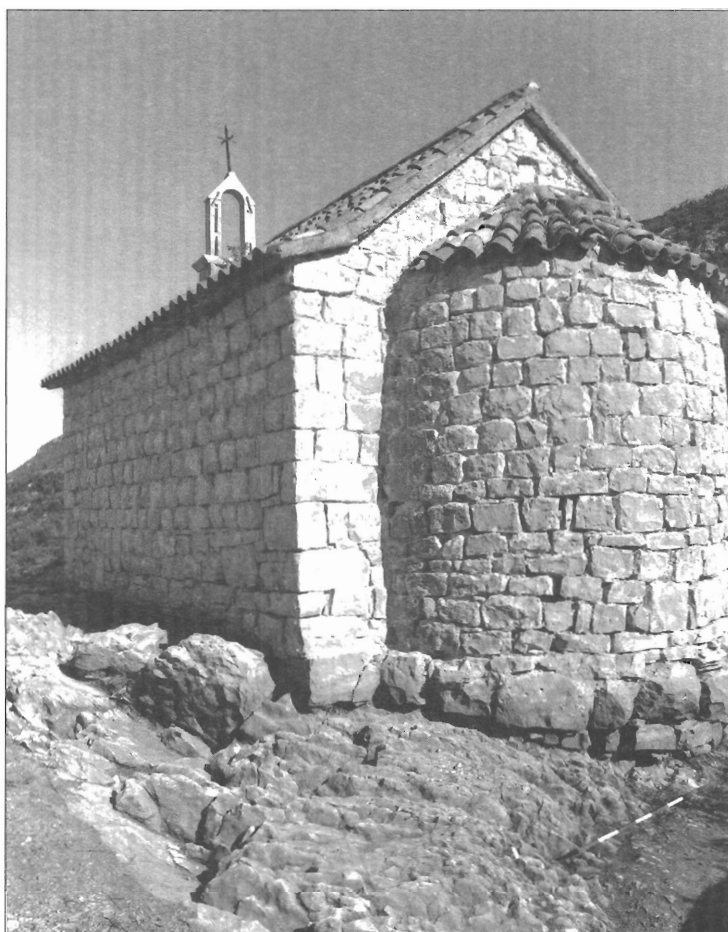
Crkva Sv. Lovre nalazi se na samom početku istaknutoga polukružnog brijega na padinama Kozjaka u Kaštel-Lukšiću, koji se naziva Balavan, odnosno Krug u donjem nižem dijelu ka zapadu. Ta kamenita litica, pokrivena makijom zatvara poput potkove oveći prostor s terasastim padinama. Po sredini ga razdvaja duboka vododerina potoka, koji proteče u zimskom, kišnom razdoblju. Donje niže terase nazivaju se Kružine, a one poviše spomenutog potoka Ostrožine. Sam potok spominje se u trogirskim notarskim spisima 13. stoljeća kao *Potoc*, a naziv Ostrožine dolazi od ruševina sela koje se zvalo Ostrog. Taj toponim jasnih semantičkih konotacija spada u široko rasprostranjeni slavenski termin kojim su se označavala utvrđenja na visovima i brežuljcima. Brojni povijesni dokumenti o Ostrogu svjedoče o naselju i utvrdi starohrvatskih plemenitaša *didića*, koji su bili dio ranosrednjovjekovne kliške županije u državi hrvatskih dinasta Trpimirovića. Za vladavine Arpadovića, a vjerojatno i ranije, Ostrog je bio sjedište kraljevskoga podžupana. Njegovu autonomiju ukinuo je Ludovik Anžuvina i definitivno pripojio Ostrog trogirskoj komuni. Stanovnici Ostroga preselili su se koncem 15. i u 16. stoljeću u novoosnovano utvrđeno naselje uz morsku obalu, do kastruma Vitturi, od kojega se razvio današnji Kaštel-Lukšić. To preseljenje dio je širega procesa obrambene politike Venecije u splitsko-

< Pogled na crkvu Sv. Lovre i brijeg Balavan na kojemu je srednjovjekovna utvrda i prapovijesna gradina

me i trogirskom distriktu, koji se razvio zbog neposredne turske opasnosti s obližnjega Klisa.

Sustavnim višegodišnjim obilascima širega areala Ostroga uspio sam definirati nekoliko posebnih arheoloških cjelina. Osim same crkve i srednjovjekovnoga groblja oko nje, na hrbatu litice Balavana determinirana je prapovijesna gradina sa širokim pojasom osutoga suhozidnog bedema i brojnim ulomcima željeznodobne i brončanodobne keramike. Na ostacima te gradine i dijelom izvan njezine zone u pravcu crkve podignuta je srednjovjekovna utvrda, koja u dužini od oko 60-70 m prati strmu padinu na vrhu litice, a čiji su se bedemi jedva nazirali prije arheološkog zahvata.

< Tlocrt crkve i groblja, istraživanja 2000. godine

Sv. Lovre na Ostrogu, pogled s jugoistoka

Unutar brijega s fortifikacijama, ispod strmih, gotovo okomitih litica pruža se prostrani naseobinski areal, na kojemu je sakupljena velika količina keramike od prapovijesne (brončano i željezno doba) preko rimskodobne do srednjovjekovne. Time su na užem prostoru srednjovjekovnog Ostroga i još uvijek anonimne ilirske gradine utvrđena tri izdvojena lokaliteta, ali međusobno usko povezana. U dvije kraće istraživačke kampanje koje je Muzej hrvatskih arheoloških spomenika poduzeo na tom prostranom arheološkom kompleksu iskopavalo se u samoj crkvi i oko nje, te na sjevernom segmentu srednjovjekovnog kastruma.

*Srednjovjekovni grobovi uz sjeverni zid
crkve Sv. Lovre tijekom iskopavanja*

Prva kampanja odvijala se u dvije etape, od 22. ožujka do 1. travnja i od 10. do 26. svibnja 2000. godine. Tom prigodom istražena je unutrašnjost crkve i njen uži okoliš.

Druga kampanja trajala je od 24. svibnja do 26. lipnja 2001. godine. Istraživanje je usmjereno na ostatke kastruma, pa je istražen trakt srednjovjekovnih bedema u dužini od oko 22 m i veći dio prostora unutar bedema ka vrhu litice.

Istraživanjem crkve Sv. Lovre i njenoga neposrednog okoliša potvrđene su i temeljitije razrađene neke ranije pretpostavke, te otkrivene nove činjenice koje upotpunjuju ostrošku arheološku mikrotopografiju i otkrivaju do sada nepoznate faze i detalje iz povijesti toga prostora. Idući kronološkim slijedom oko crkve Sv. Lovre otkriveni su brojni sitni ulomci brončanodobne keramike, koja se može (prema analizi S. Čače) pripisati putaljskom facijesu srednjega i kasnog brončanog doba, a koji je utvrđen i na manjem gradinskom nalazištu Gračina - Sv. Nikola na otoku Drveniku. Sam karakter i namjenu toga prostora u brončano doba nije još moguće točnije odrediti. Naime, to je omanji plato, udaljen oko 50-ak metara od početka bedema srednjovjekovnog kastruma, a oko 70-80 m od sipine prapovijesnog bedema. Stoga se samo

može kazati da se radi o otvorenom, nezaštićenom prostoru, koji je vjerojatno služio za neke javne potrebe ilirske zajednice u to vrijeme: društvena, plemenska okupljanja, vjerski rituali i sl. Zanimljivo je da na istraženom dijelu oko crkve nisu nađeni ulomci keramike iz željeznoga doba, što upućuje na zaključak da taj uži areal nije više u funkciji nakon brončanoga doba. Isto se može kazati i za antičko razdoblje, a ponovno korištenje toga platoa pred gradinom obnavlja se tek u srednjem vijeku. Tada se tu gradi crkva i oko nje postupno širi groblje sela Ostrog. Crkva se prvi put spominje u *Historia Salonitana* splitskoga arhidakona Tome, jer su je Splićani i njihovi saveznici porušili 1226. godine. Tom prigodom je, prema istome izvoru, razoreno i groblje ostroških stanovnika, pa je moguće i to razlog da se crkva Sv. Lovre ne javlja u srednjovjekovnim dokumentima. No, toponim Lovrine, ispod položaja današnje crkve, a zabilježen u trogirskom Zavodu početkom 14. stoljeća, upućuje indirektno da je crkva ipak obnovljena. Istraživanja su pokazala da je srednjovjekovna crkva porušena tijekom turskih provala u 15. i 16. stoljeću i na njenom mjestu podignuta u prvoj polovini 18. stoljeća današnja, vjerojatno u istim gabaritima. Na rustičnu baroknu gradnju ukazuje i tehnika zidanja, kao i oblik četvrtastih blokova klesanaca od kojih je crkva građena. To je, inače, manja jednobrodna crkva s oblom bačvastom apsidom. Sagrađena je ponovo od temelja, a ostaci starije su radikalno uklonjeni, jer su ležali na goloj kamenoj litici (usporedi isti slučaj i kod crkve Sv. Mihovila u Lažanima). Istodobno je s baroknom crkvom proširen i plato pred njom, tako da je obzidan prostor pred izvornom liticom zidom koji je oslonjen na nižu liticu pod njom. U nasipu toga proširenja nije bilo nikakvih nalaza.

Oko crkve je otkriveno i istraženo pet grobova i jedna zidana grobnica. I njihov raspored ukazuje posredno na postojanje starije crkve, jer unutar današnje crkve i južno od nje, gdje je već gola litica, nismo našli grobove. Ovi pronađeni su ostatak nekadašnjega župnog groblja Ostroga, koje je obnovljeno po devastiranju iz 1226. godine, a ukopavanja su vršena sve do 16. stoljeća, kada je Ostrog napušten, a stanovnici su prešli u utvrđeno selo uz dvorac Vitturi na obali, današnji Kaštel-Lukšić, gdje je početkom 16. stoljeća sagrađena i crkva oko koje nastaje najstarije groblje Lukšića. Nalaza u istraženim grobovima nije bilo, a raspoređeni su u dva sloja, od kojih je stariji vjerojatno iz 13. stoljeća, a mlađi nad njim iz kasnoga srednjeg vijeka. Grobne konstrukcije su uobičajene. Tvore ih okomito položene ploče ili redovi uslojenoga kamenja, a pokrivene su također pločama. Sačuvana je, premda dislocirana, i jedna masivna nadgrobna ploča. Zidana grobnica ima pravokutni oblik, rađena je od pravilnih omanjih klesanaca povezanih malterom, a u bočnim zidovima su sačuvana četvrtasta ležišta za nosive grede na koje su polagani lijesovi ili daske s

pokojnicima. Ona stratigrafski pripada mlađem sloju grobova, a vjerojatno i nekom uglednijem rodu ili bratovštini.

U drugoj kampanji radilo se na dijelu bedema srednjovjekovnoga kastruma, no, analiza materijala još nije obavljena, pa se čvršći zaključci ne mogu donositi. Pokretnih nalaza je općenito malo i uglavnom pripadaju srednjem vijeku (ulomci lonaca i pršljenovi), antičkih ostataka nema, a ulomci prapovijesne keramike iz starijeg željeznog doba nisu nađeni *in situ*, već u nasutim ispunama uz unutrašnju stranu bedema.

Ostrog in Kaštel-Lukšić is a complex archaeological zone, consisting of three sub-localities. Inside the prominent ridge of Balavan there is the settlement area with surface ceramic finds ranging from the bronze and the iron époques, through the classical period, to the middle ages. At the very ridge is the prehistoric hillfort on the remains of which a castrum was built in the middle ages, whereas on a smaller plateau before the hillfort there has been found a medieval graveyard and St. Lawrence's Church (Sv. Lovro). In the middle ages, that was the site of an Old-Croatian village, named Ostrog, the traces of which exist also in the name of the village locality - Ostrožine. The first research campaign at this site took place in 2000, the second in 2001. In the first campaign there was researched the church and its closer surroundings, in the second the remains of the medieval castrum.

St. Lawrence's Church in Balavan

Literatura:

- I. BABIĆ, *Prostor između Trogira i Splita*, Kaštel Novi, 1991.
T. BURIĆ, Prostorna organizacija Ostroga kroz povijest, *Kaštelanski zbornik 1*, Kaštela, 1987.
V. OMAŠIĆ, *Kaštela od prapovijesti do početka XX. stoljeća*, Kaštela 2001., 58-89.

Arheološka topografija otoka Drvenika i Ploče

Tonči BURIC, muzejski savjetnik
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR - 21000 Split, S. Gunjače b.b.

Otoci Drvenik i Ploča tvore, s pripadajućim manjim otocima, glavninu trogirskoga arhipelaga. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika organizirao je sustavna rekognosciranja tijekom 2000 godine u trajanju od devet dana. Unatoč gustoj makiji i neprohodnosti pojedinih dijelova tih otoka ipak smo pregledali glavninu teritorija i sve važnije pozicije, pa se može kazati da je arheološka slika otočja dosta dobro skicirana.

*U svim utvrđenim epohama vidljivo je relativno siromaštvo i u broju i u vrijednosti nalaza. Očito je da se radi o skromnijim naseljima i općenitim siromaštvom prirodnih resursa. Drugi i još zanimljiviji rezultat su učestale duže cezure u naseljenosti. Naime, nakon faze brončanoga doba nema tragova iz željeznoga doba, kada se naselja očito koncentriraju na kopnu. Ranorimsko razdoblje je dobro zastupljeno, ali već od kasne antike, pa sve do kasnoga srednjeg vijeka nema stalnih naselja, a naseobinski val 15. i 16. stoljeća - koji je opstao do danas - je u prvom redu uvjetovan prodorima Turaka i ratnim opasnostima, a ne spontanom gospodarskim razvitkom ili nekom demografskom ekspanzijom. U razdobljima nenaseљeno-
sti drvenički otoci su po svemu sudeći pusti i bez trajnih naselja, a koriste se samo kao izvori prirodnih resursa (drvo, ispaša, ribolov), što nam pokazuju i rijetki izvori 13. stoljeća.*

Glavninu trogirskoga arhipelaga tvore otoci Drvenik i Ploča s pripadajućim manjim otocima i školjima (Orud, Macaknara, Veli i Mali Krknjaš, Malta, Murvica, Arandel, Veli i Mali Kosmač, Merara, Klude/Vela, Mala i Srednja). U tekstu dosljedno primjenjujem nazive *Drvenik* (= Veliki Drvenik, Drvenik Veli) i *Ploča* (= Mali Drvenik) koje rabi i domaće stanovništvo. Štoviše, zalažem se za ponovno službeno uvođenje tih naziva, jer su nesonimi Veliki i Mali Drvenik umjetna tvorevina novijega doba, nastala prema talijanskim nazivima *Zirona grande* i *Zirona piccola* (J. SMODLAKA, 1946; P. ŠIMUNOVIĆ, 1986).

Taj otočni skup pripada u općoj zemljopisnoj podjeli srednjodalmatinskom otočju, a upravno-administrativno gradu Trogiru i općini Marina. U crkvenoj podjeli nabrojani otoci sačinjavali su župu Sv. Jurja sa sjedištem u Drveniku, koja je danas u sklopu splitsko-makarske nadbiskupije, a dio ih sada pripada župi Presvetog srca Isusovog u Vinišćama. Upravo na samom koncu 20. stoljeća

i II tisućljeća ta župa je slavila značajan jubilej: 500-tu obljetnicu svojega osnutka. Za tu prigodu u pripremi je i poseban zbornik, pa je tim povodom i organizirano sustavno rekognosciranje svih navedenih otoka i otočića. Ovaj tekst je skraćena i prerađena inačica rukopisa predanog za tisak uredniku navedenog zbornika, Ivići Pažaninu. U dogovoru s njim, a u ime Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika bio sam sastavio ekipu koja će provesti rekognosciranje. Obilazak terena izvršili smo u dva navrata, tijekom veljače (31. I. - 5. II.) i u lipnju (5-7, 13. VI.) 2000. godine; ukupno devet dana. U prvoj kampanji u ekipi su bili Ante Piteša, kustos Arheološkog muzeja u Splitu, već spomenuti I. Pažanin, zatim troje mladih restauratora iz Splita, prof. Biljana Bojić (rodnom s Drvenika), prof. Zrinka Grgić i prof. Giuseppe Savà, kao i prof. teologije Nikola Čapalija, također rodnom Drveničanin, a u drugoj su mi se priključili Ivica Pažanin i Nikola Čapalija. Ovdje valja napomenuti da su neki dijelovi otoka Drvenik ostali neispitani. Naime, ulaz u drvenički Veli Porat flankiran je s dva istaknuta vrha: rt Teketa (103 m n/v) i Gaj (104 m n/v), dok je samo mjesto s druge strane omeđeno vrhom Buhaj (177 m n/v), što je i najviša kota na otoku. Ta tri strateška položaja bila su utvrđena tijekom II svjetskog rata od Talijana i Njemaca, koji su ih osigurali širokim miniranim pojasom. U kasnijim požarima dio mina je eksplodirao, ali sva tri položaja nisu nikada razminirana do kraja, pa ih nismo mogli pregledati, posebice zbog guste vegetacije kojom su obrasli. Vojni objekti razorili su i eventualne arheološke ostatke, u prvom redu, moguće je pretpostaviti kamene, gomile, na koti Komorovića (83 m n/v), na zapadnom dijelu Drvenika i na istaknutom rtu Rat (41 m n/v), na krajnjem zapadnom kraju Ploče. Stoga ti lokaliteti, kao i još neki manji dijelovi Drvenika i Ploče koji su toliko zarasli u šumu i makiju da nije moguće uopće kretati se po njima, ostaju do daljnjega neispitani. Unatoč tome obišli smo ipak glavnu teritoriju i sve važnije pozicije, pa se može kazati da je arheološka slika otočja dosta dobro skicirana.

Drveničko otočje nije bilo naseljeno tijekom najstarijih razdoblja ljudske povijesti.* Nalazi iz kamenoga doba (paleolitik, mezolitik, neolitik) nisu poznati, niti smo ih registrirali u našim rekognosciranjima. To, naravno, ne isključuje povremene boravke kamenodobnih populacija koje su obitavale na obližnjem kopnu u svrhu korištenja prirodnih resursa na otocima i u moru. Prve sigurne tragove stalne naseljenosti pružaju nalazi prapovijesne keramike iz metalodobnih doba. Ta keramika je upotrebljavana u najstarijim naseljima na tim otocima, a može se na osnovi oblika i tehnologije izrade datirati u vrijeme srednjega i kasnog brončanog doba. Registrirana je na dva odvojena položaja, jedan na Drveniku, a drugi na Ploči. Otkriveni prapovijesni lokaliteti jesu:

* Sav prapovijesni materijal detaljno je pregledao prof. dr. Slobodan Čače s Filozofskog fakulteta u Zadru, koji je determinirao nalaze i smjestio ih u kontekst istodobnih nalaza na širem području obale. U opisu prapovijesnih nalaza koristim podatke iz njegove analize materijala. I ovom prigodom srdačno mu zahvaljujem na kolegijalnoj pomoći.

Topografski pregled lokaliteta i nalaza po razdobljima

Prapovijest

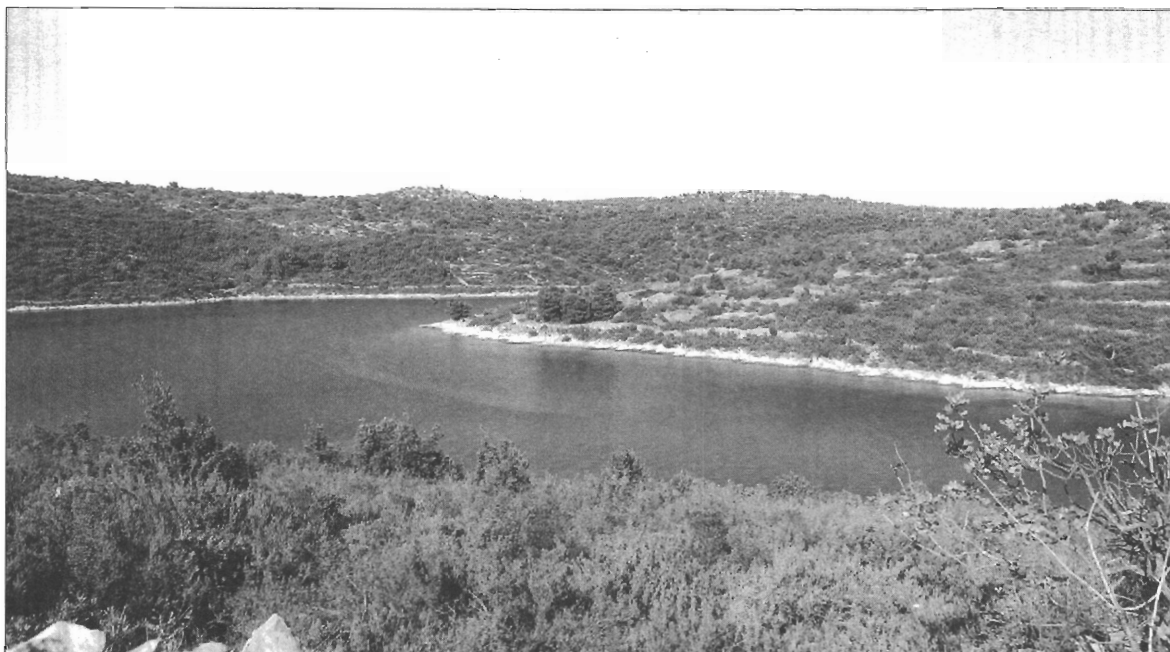

Otok Drvenik

1. GRAČINA (Sv. Nikola)

Istaknuti omanji brijeg (93 m n/v) na kojemu je crkva Sv. Nikole. Prema posvetnom natpisu nad vratima sagrađena je 1715. godine kao zavjetna crkva pomoraca. Iako je nastala u vrijeme baroka nema posebnih stilskih odlika na vanjskom zidnom plaštu. To je manja jednobrodna crkva s četvrtastom apsidom i jednostavnom preslicom s jednim otvorom nad pročeljem. Podignuta je na sredini brijega.

Obilaskom užega areala brijega utvrđeno je da se radi o prapovijesnoj gradini, koja se može prema površinskim nalazima keramike preliminarno datirati u srednje i kasno brončano doba. Na žalost, dio prapovijesnoga bedema i naseobinskog sloja unutar njega razoren je bagerom u nedavnim radovima pri obnovi crkve, kao i samo središte gradine pri izgradnji crkve i uređenju njenoga

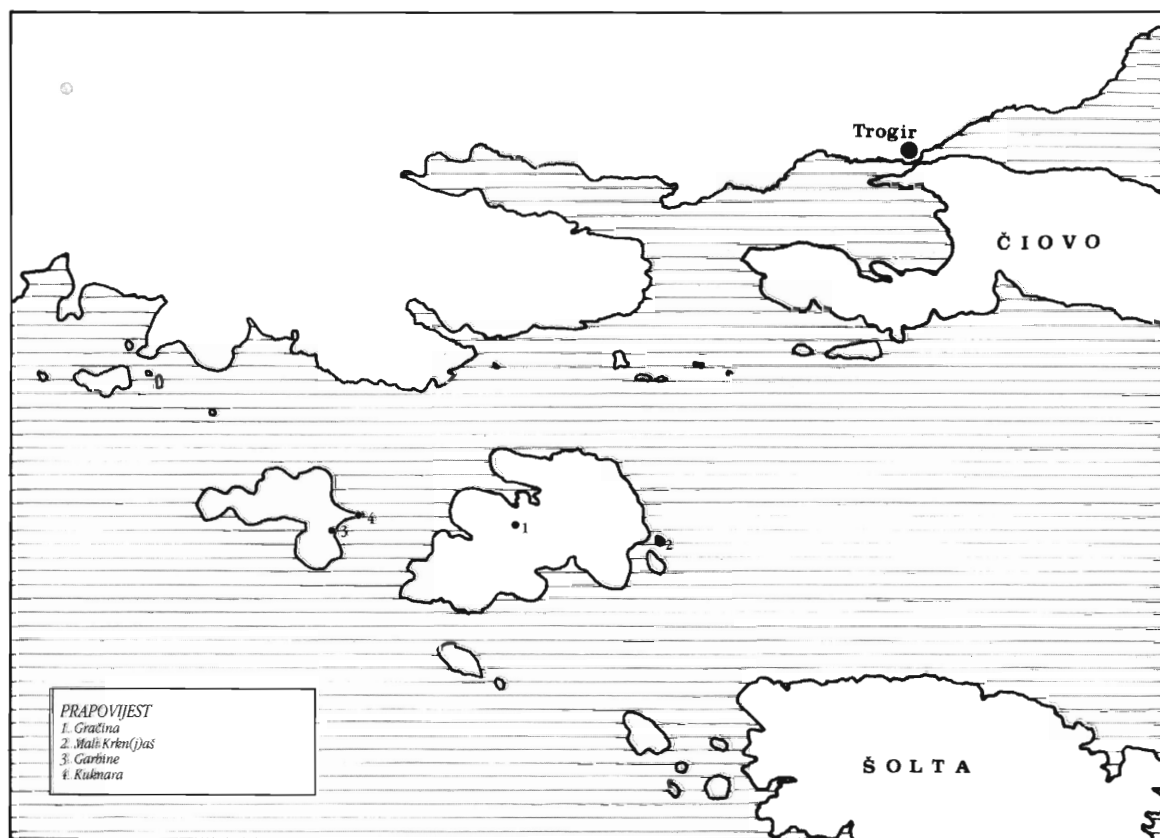

Uvala Mali Porat na zapadnoj strani Drvenika, u pozadini gradina Gračina s crkvom Sv. Nikole

užeg okoliša. Gradina je elipsastoga oblika s promjerom od oko 40 x 50 m, a ima 2-3 vijenca suhozidnih bedema. Obilaskom bedema i naseobinskih terasa sakupljena je veća količina ulomaka keramike raznih oblika posuda, te nekoliko ulomaka pladnjeva i kućnoga lijepa, te dva ulomka ručnoga žrvnja. Rijetki ulomci rimskodobne keramike upućuju na sporadično korištenje već napuštene gradine u antici. S te gradine, koja je položena podalje od obale i dobro prikrivena od direktnih pogleda s mora, moguća je veoma dobra kontrola gotovo cijeloga akvatorija oko Drvenika i pristup u dvije najbolje prirodne luke na otoku: Veli i Mali Porat. Pod samom gradinom, uz poljski put sa zapadne strane - dosta izvan naseobinskoga areala gradine - nađeno je nekoliko ulomaka prapovijesne i više ulomaka antičke keramike, te dijelova amfora.

2. MALI KRKN(J)AŠ ili MALI ŠKO(L)J (o. Drvenik)

Mali Krknjaš ili Mali Školj je otočić dug stotinjak, a širok pedesetak metara. Nalazi se neposredno uz istočnu stranu Drvenika do uvale Krkn(j)aši. Na njemu je s juga, istoka i zapada sačuvan široki ogradni zid, mjestimice i do 2 m visine, koji je sagrađen koncem 19. stoljeća zbog zaštite plodne zemlje od erozije. Po sredini zida je široko pristupno stepenište i ostaci manjega mula. Zid su podigli koloni iz obitelji Vulas, a zemlju im je na korištenja dala posjednička obitelj Tironi. Danas je otočić obrastao borovom šumom i makijom. Nalaza na površini nema, međutim, na istočnoj strani školja stoji velika kamena gomila široka oko 10 m, a visoka oko 1 m. Na njoj nema vidljivih nalaza keramike. Važno je napomenuti da ona stoji na kraju otočića koji je nekada bio poluotok, jer je uski prolaz između njega i Drvenika dubok svega oko 1 m. To je, dakle, sve do srednjega vijeka bio poluotok, koji je zatvarao široku uvalu, a u prapovijesti vjerojatno spojen i s obližnjim Velim školjem ili Velim Krknjašem. Ovdje treba istaknuti činjenicu da je nedaleko suprotne obale na Drveniku, kod rta Punta, slučajno nađeno ilirsko brončano koplje. To je terasasti teren, dijelom obrađen, a dijelom pod makijom, koji sa sjeveroistoka zatvara uvalu Krknjaši. Koplje je nađeno u zemlji, u procjepu dvaju blokova vapnenačke stijene, kao slučajni nalaz izvan užega konteksta (nastamba ili grob?). Listolikog je tipa, a može se datirati otprilike u kasno brončano doba, tj. u istu fazu kojoj pripada naselje na Gračini (br. 1).

Otok Ploča

3. GARBINE

Lokalitet u dnu široke, istoimene uvale. Tu je među brojnim ulomcima rimskodobne keramike unutar ostataka temelja *villae rusticae*, pronađena i manja količina prapovijesne keramike, koje sam u Garbinama našao slučajno 28.-29. srpnja 1984. godine. Zanimljivo je da na istom lokalitetu u veljači 2000. godine unatoč pažljivom reambuliranju znatno šireg areala, nismo pronašli takvih ostataka. Mali broj tih ulomaka dopušta zaključak da je tu bilo neko manje naselje, koje nije imalo dužega kontinuiteta. Oblici posuda i tehnologija izrade upućuju na istu fazu brončanog doba koja je utvrđena na Drveniku, na gradini Gračina.

4. KUKNARA

Kuknara je omanji poluotok koji sa sjeveroistoka omeđuje uvalu Garbine (br. 3), u dnu koje je rimska *villa rustica* i manje prapovijesno naselje iz brončanog doba. Na samom kraju poluotoka je manja kamena gomila, koju sam registrirao još 1984. godine, promjera je oko 4 m, a sačuvana visina ne prelazi 0,5 m. Na njoj i uokolo nje nije nađeno ulomaka keramike, a u neposrednoj blizini je sklop od tri manje poljske kućice u suhozidu, no, čini se, novijega postanka.

Ukupno smo rekognoscirajući, registrirali 4 prapovijesna lokaliteta. Dva su naseobinskog karaktera, a na druga dva su kamene gomile (tumuli). Glavno naselje je na lokalitetu Gračina - Sv. Nikola na Drveniku. To je omanja gradina, a čini se i jedina na otoku, ako se ostavi mogućnost da postoji još jedna na nekom od spomenutih miniranih položaja. Konfiguracija tih položaja, posebice Gaja i Buhaja, ne ide tome u prilog, a i moguća gradina na poluotoku Teketa je upitna, jer ukupna površina i prirodni resursi koji stoje toj ilirskoj otočnoj zajednici na raspolaganju, nisu toliki da bi mogli izdržavati dvije zajednice. Moguće je eventualno postojanje nekog manjeg gradinskog naselja (u smislu zaseoka) na Teketi, ili pak manjega naselja na otvorenom, poput onoga u uvali Garbine na otoku Ploči.

U dosadašnjoj literaturi, mahom enciklopedijskog karaktera, navode se poluotoci Širan (42 m n/v) i Pelinovac (27 m n/v), na zapadnoj strani Drvenika, kao prapovijesne gradine. (Koristio sam se svim enciklopedijskim izdanjima Leksikografskog zavoda u Zagrebu, te *Hrvatskom enciklopedijom*, sv. 5. 1945).

Pažljivim pregledom tih položaja nije nađena prapovijesna keramika, kao ni bedemi, štoviše, na njima uopće nema nikakvih arheoloških nalaza, pa ih se ubuduće ne može navoditi kao gradinske lokalitete. U istom kontekstu navodim i položaj Vela glava (80 m n/v) na Ploči. To je najviši vrh otoka i dominantni brijeg s kojega s pruža široki pogled na susjedno kopno, sve obližnje otoke i pučinu do Visa i Hvara. Međutim, unatoč povoljnom položaju i konfiguraciji za gradinsko naselje, na tom vrhu nema gradine

(detaljnim obilaskom nisu pronađeni bedemi, niti keramika). Štoviše, na cijelom prostoru o. Ploče nema gradinskoga naselja iz prapovijesti. Očito su u tom razdoblju obradivi resursi, u prvom redu plodno polje, ali i pašnjaci, bili nedostadni za opstanak naselja. Stoga se može pretpostaviti da je tijekom prapovijesti otok Ploča bio dio teritorija ilirske zajednice s Drvenika sa središtem na gradini Gračina - Sv. Nikola, koja je očito središnje naselje i za manji zaselak uz more u uvali Garbine na Ploči.

Osim naselja, na Drveniku i Ploči registrirani su i kameni tumuli. Iako na njima nije nađena keramika, mišljenja sam da ih valja pripisati mladim prapovijesnim razdobljima odnosno da su ih podigli stanovnici gradine na Gračini i naselja u uvali Garbine. Te gomile se vidno razlikuju od krčevinskih gomila novijega postanjka. U njima nema srednjega i sitnog kamenja, već samo krupno, grubo obrađeno kamenje. Posebice je važan njihov položaj na vrhovima istaknutih poluotoka (otočić M. Krknjaš je tada vrlo vjerojatno bio poluotok), što bi upućivalo na zaključak da se ne radi o grobnim, već o kulturnim gomilama, na kojima su obavljani vjerski obredi. U prilog njihovu datiranju u prapovijest ističem i to da se nalaze u blizini potvrđenih prapovijesnih lokaliteta; naselje u Garbinama na Ploči, koje je nepuni kilometar daleko od gomile na vrhu Kuknare, te gomile na M. Krknjašu, nedaleko koje je nađeno brončanodobno koplje na položaju Punta. Stoga se nameće pretpostavka da su te gomile nastale u prapovijesti, točnije u brončano doba, kada egzistiraju naselja na Gračini i u Garbinama. Izostanak keramičkih nalaza na njima ukazuje na mogućnost da se radi o kulturnim gomilama na vrhovima rtova, možda posvećenima morskim božanstvima. To bi trebalo provjeriti ronjenjem okolo tih rtova.

Unatoč sustavnom obilasku svih otoka nisu nađeni nalazi (keramika, metal) koji bi upućivali na razdoblje željeznoga doba, a koji su obilno potvrđeni na gradinama na susjednom kopnu. Također nema nalaza grčke i helenističke keramike, kao i nešto starije apulske geometrijske keramike, iako se drvenički otočni skup nalazi baš na pravcu koji spaja otok Vis sa Trogirom, pa je dopušteno pretpostaviti živi pomorski promet između Isse i Tragurija.

Prikupljena keramička građa s gradine na Gračini i iz Garbina pokazuje da se radi o istodobnim naseljima na Drveniku i Ploči, koja se prema karakteristikama izrade i oblicima posuda mogu datirati u srednje i kasno brončano doba. Taj horizont je već uočen na kopnu, na gradini Putalj, gdje je u ostacima kuća nađena keramika istih osobina, pa bi se ta faza srednjega/kasnoga brončanog doba mogla nazvati, kako predlaže S. Čače, *putaljski horizont* (S. ČAČE, 1992).

Antika

Antičko razdoblje zastupljeno je na ovim otocima s nešto većim brojem lokaliteta u odnosu na prapovijest. Radi se o četiri lokaliteta povezana uz agrarne zone (br. 3, 5, 10, 11-12) i jednoj ili dvije uvale-pristaništa (br. 6 i 8), te o određenom broju kamenoloma (br. 6. i možda 6a i 6b ?). Većega naselja u antici na ovim otocima nije bilo. Blizina Salone i Tragurija upućuje na zaključak da su otočni prostori služili uglavnom za poljoprivredu i pojedine gospodarske grane (kamenarstvo, a vjerojatno i ribarstvo). Stoga smo na njima i zabilježili samo lokalitete poput vila rustika, pristaništa i kamenoloma. Ostatke antičkog doba registrirali na 12 položaja, od kojih su neki samo sporadično korišteni, a neki su toliko blizu jedan drugom da se vjerojatno radi o većem arealu istoga lokaliteta, gdje su objekti i zone difuzno raspoređeni. Rimsku vilu u uvali Solinska, koju registrira dosadašnja literatura, nismo potvrdili našim rekognosciranjima. Obilaskom cijele uvale i širega prostora oko nje nismo pronašli ostatke antičkih zidova, a nema ni keramičkih nalaza, prvenstveno ulomaka tegula i amfora, bez kojih je nezamisliv lokalitet s *villom rusticom*.

Registrirani su sljedeći lokaliteti:

Otok Drvenik

5. Pod GRAČINOM

Na terasama u podnožju Gračine, uz poljski put koji sa zapadne strane vodi ispod Sv. Nikole, dosta izvan naseobinskoga areala gradine, nađeno je nekoliko ulomaka prapovijesne i više ulomaka antičke keramike te dijelova amfora. Točniji karakter lokaliteta treba dodatno utvrditi novim obilascima i sondiranjem.

6. Uvala KRKN(J)AŠI

Danas u uvali ima više suvremenih kuća. U kamenim slojevima uz obalu uvale vidljivi su tragovi kamenoloma i to pretežito s južne strane oko predjela Žalo i prema Punta Rata (rt koji s juga zatvara uvalu), iza koje je druga uvala: Kokošinje. Na pojedinim mjestima uočljivi su rezovi u kamenim venama, a ima i pločasto uslojenih vena koje su mogle biti rabljene za pokrovne ploče. Na mjestima su još naslagane hrpice otpadnoga materijala, kamenih krhotina, jer se taj kamen i danas povremeno koristi. Prema iskazima mještana Mate Vulasa i sina mu Mladena, koji tu imaju kuću, u samoj uvali se nalazilo ulomaka amfora i razne keramike.

Zanimljivi su posebice podmorski nalazi u uvali koji se mogu povezati uz kamenolome. Prije svega radi se o zidanoj obali, koja je danas pod morem oko 0,5 m, a pruža se uz južni rub uvale u dužini od oko 70-80 m. Konstrukcija je široka oko 5 m, a visoka 2,5-3 m. Taj se podmorski predio naziva Gruh. Inače se po uvali, a posebice na suprotnoj strani nalaze često dijelovi ili cijele amfore i drugo posuđe. Treba još jednom napomenuti da su otočići Krknjaši u prapovijesti i za rimskoga razdoblja tvorili poluotok, koji je s istoka zatvarao uvalu i oblikovao luku zaštićenu od

bure. Prolazi, naime, između njih i kopna i danas su veoma plitki i mogu se pregaziti.

I na susjednom Velom školju (Krknjašu), na njegovoj južnoj strani, uočavaju se tragovi eksploatacije kamena, ali nema arheoloških ostataka. Kamenolomi u Krknjašima aktivni su i početkom 16. stoljeća. Tako se 1508. godine spominje Jakov iz Klisa, koji će za potrebe gradnje kaštela Stjepana Stafilea vaditi kamen u svom kamenolomu u "Cernasima" na otoku Drveniku (S. ANTOLJAK, 1954). Najcjelovitiji uvid u povijest eksploatacije kamena na ovim otocima i susjednom kopnu pruža rad I. Pažanina (I. PAŽANIN, 1996).

6a. CRIJENICE

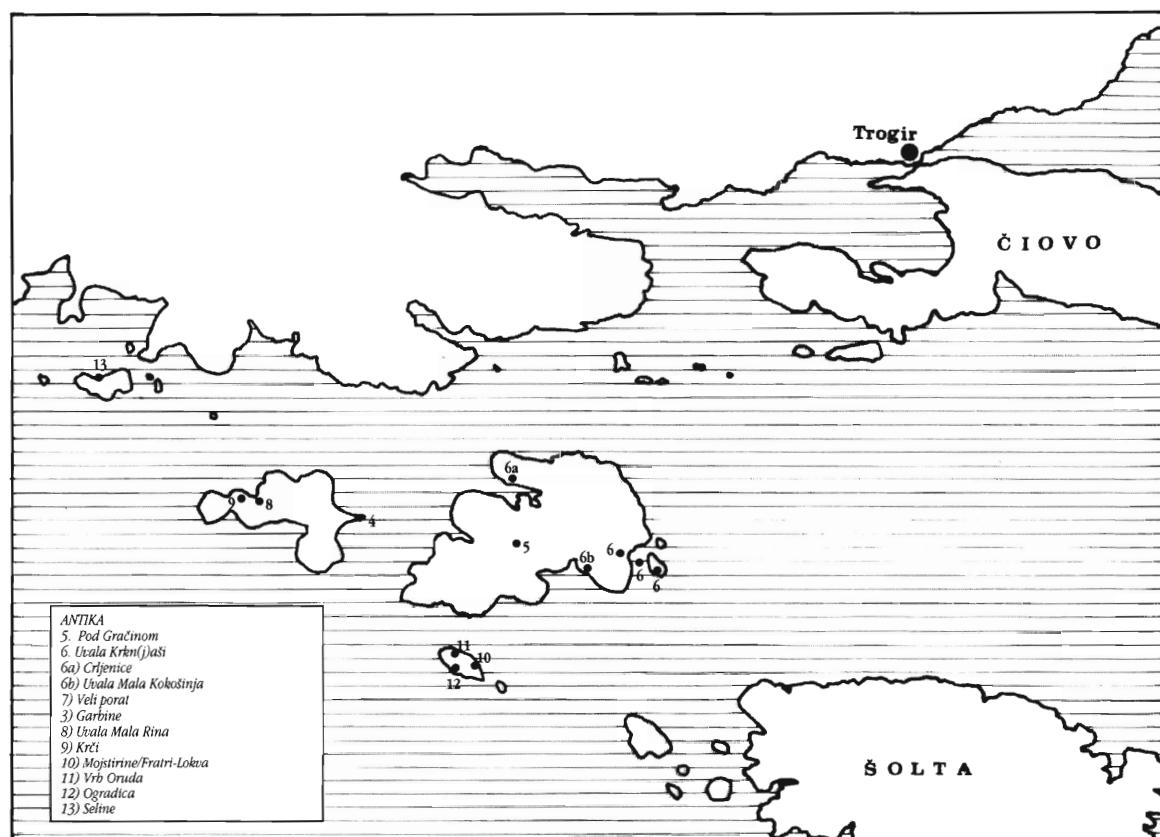
Položaj sa sjeverne strane Velog Porta na Drveniku, gdje je nekada bio manji kamenolom. Njegova pripadnost antičkom vremenu nije dokaziva bez arheoloških nalaza.

6b. UVALA MALA KOKOŠINJA

Manja uvalica zapadno od Krknjaša. Tu je prema iskazu mještana Nede Vulasa bio kamenolom. Njegova datacija u antičku nije potvrđena arheološkim nalazima.

7. VELI PORAT

S otoka Drvenika potječe nadgrobna stela iz rimskoga vremena, a otkrivena je 1887. godine. Na žalost, točan položaj gdje je nađena nije poznat, iako postoji predaja da je nađena uz obalu u

Velom portu. Stelu je objavio don Frane Bulić, a posebno obradio Nenad Cambi i datirao u početke tetrarhijskog razdoblja (F. Bulić, *Iscrizioni Inedite, Tariona (Drvenik, Zirona)*, *Bull. dalm.* 13/1890., 19. - N. Cambi, Nadgrobne stele s portretima s otoka Šolte i Drvenika, *Vjesn.Arheol.Muz. Zagreb*, 23/1990., 119-23, sl. 2.). Uz razumljivi oprez on je iznio zanimljivu tezu o postojanju kamenoklesarske radionice koja je u 2.-3. stoljeću djelovala na Šolti i Drveniku, a što je na tragu razvijene kamenarske djelatnosti u to vrijeme na susjednom kopnu u današnjim Vinišćama.

Otok Ploča

*3. GARBINE**

* Višeslojne lokalitete donosim uvijek pod istim brojem, bez obzira na razdoblje u kojemu ih obrađujem.

Na gore opisanom prapovijesnom lokalitetu nastala je u antičko doba *villa rustica*. Temeljni ostaci zidova još su vidljivi uz samu obalu koju intenzivno podlokava more, a naziru se i u zapuštenim obradivim parcelama unutar suhozidnih ograda do obale, u kojima smo prikupili veću količinu rimske keramike. Tu su, na samoj obali i u ogradama do obalnoga stijenja pri kraju poluotoka Kuknara, nađeni ostaci širokih temelja (cca 90 cm) loše i usitnjene strukture, izrađeni od manjih lomljenaca s dosta maltera. To se zide može pratiti uzduž obale u dužini od oko 15-20 metara.

Od pokretnoga materijala nađen je veći broj ulomaka keramike raznih oblika i fature, ali dosta usitnjene zbog obrade tla, te ulomaka pitosa, tegula i imbreksa. Prema iskazima mještana tu se pri sadnji loze nailazilo na grobove s kosturima, ali se ne sjećaju nekih drugih nalaza. Navodno su kosti pohranjivane u jednu ili dvije krčevinske gomile. Prema raspoloživim keramičkim nalazima taj rimskodobni lokalitet može se datirati u ranija stoljeća antike (1.-4.), no, za preciznije rezultate neophodni su barem sondažni zahvati.*

* Sav antički keramički materijal s ovih rekognosciranja pregledala je i okvirno determinirala kolegica Jagoda Mardešić, iz Arheološkog muzeja u Splitu, kojoj se i ovom prigodom srdačno zahvaljujem na pomoći.

8. uvala MALA RINA

Uz određeni oprez i ovaj bi se položaj mogao pripisati antičkom razdoblju. Na obali su pronađeni ulomci crvenih tegula, a nađena su i dva manja atipična ulomka keramike. U samoj uvali, u moru, okomito na nju, vidljiv je duži pojas (10-15 m cca) temeljnoga dijela nekadašnjeg lukobrana ili mula od pristaništa. Za njegovo sigurnije atribuiranje antičkom razdoblju nužna su podvodna rekognosciranja.

9. KRČI

To je blagi poluotok između uvala Mala Rina i Papalj. Prema iskazima starijih mještana tu su - nedaleko same obale - bili vidljivi ostaci neke crkvice, no, unatoč temeljitom pretraživanju nismo ih pronašli. Osobno sumnjam u postojanje takvoga sakralnog objekta. Naime, srednjovjekovna ili renesansna crkva ne bi bila tako zapuštena i vjerojatno bi se spominjala u dokumentima. Moglo bi, možda, biti riječi o ostacima starokršćanske crkve, no, općeni-

to pomanjkanje kasnoantičkog materijala na cijelom drveničkom arhipelagu, a potpuno pomanjkanje keramike na samim Krčima, ne idu u prilog takvoj pretpostavi.

Na samom žalu nađen je ulomak ručke amfore koji je vjerojatno izbacilo more, pa je moguće da indicira podmorski lokalitet.

Otok Orud

10. MOJSTIRINE/FRATRI - LOKVA

Fratri ili Mojstirine naziv je predjela na jugoistočnoj obali otočića Orud, jugozapadno od Drvenika prema Šolti. Lokalitet je s juga omeden položajem Lokva, a sa sjevera položajem Pod gomile ili Meštovića kras. Nalazi se uz samu obalu gdje su uočljivi tragovi temelja antičkoga zida (šir. cca 50 cm), tik do zone do koje dopiru valovi. Dužina kompleksa je oko 25-30 m, ali mu se veći dio pruža unutar prve prizide uz more gdje gusta makija onemogućuje bilo kakvo kretanje, pa eventualni tlocrt sklopa nije moguće ni približno utvrditi. Na vidljivom dijelu uočeni su tragovi podnica od gruboga maltera i veći broj ulomaka keramike, a nađen je i ulomak mozaika od manjih bijelih kockica. Od pokretnoga materijala najviše je ulomaka keramike raznih oblika i vrsta, posuda rimskodobne provenijencije, a nađeno je i nekoliko ulomaka grube keramike s kalcitom. Ima i više ulomaka tegula, a nađena su i dva ulomka stakla, od kojih jedan s rubom te vrh jednoga staklenog grla manje bočice. Prikupljena građa je iz rimskog razdoblja i pripadala je objektima *villae rusticae*, čiji su zidovi i ostaci mozaika registrirani na istom mjestu. Prema pronadenim keramičkim oblicima lokalitet se može datirati u ranija razdoblja antike (1.-4. stoljeće).

Položaj Lokva smješten je tik do početaka antičkoga zida na Mojstirinama i predstavlja zapravo dio istoga lokaliteta. To je prirodna prodolina uz obalu koja je dijelom i umjetno sječena, a na dnu koje je obzidana lokva. U geološkim slojevima uokolo ima puno kalcita, tzv. *vrste*. Keramika oko lokve analogna je nalazima oko rimskih zidova.

U ogradama iznad Lokve (to je isto položaj Fratri ili Mojstirine) našao je 1953. godine Kažimir Rušić iz Drvenika grobove, a slični su bili nađeni i prije. Prema njegovu iskazu čini se da je našao ukop u amfori ili pod tegulama.

11. VRH ORUDA

Na središnjoj zaravni sjevernoga dijela Oruda uočen je naseobinski položaj kasnoga srednjeg i ranoga novog vijeka, te antički lokalitet (oko gusterne jugozapadno od kuća). Tu je sačuvano nekoliko jednočeljnih prizemnica u suhozidu, koje su korištene sve do 60-ih godina 20. stoljeća pri sezonskim poljoprivrednim radovima.

Uokolo tih kuća nađeno je više ulomaka antičke, grube i glazirane keramike gotičkih i renesansnih odlika, a jugozapadno od njih sačuvana je zanimljiva gusterne: pokrivena je pločama koje se

Otočić Orud uz južnu obalu Drvenika

koso spuštaju ka sredini, gdje je četvrtasta kruna. Uokolo je nađeno nekoliko grubo klesanih manjih pojila i manja količina grube i antičke keramike, među kojom je uočljiv ulomak kanelirane amfore.

12. OGRADICA

Položaj udaljen oko 50-ak metara jugoistočno od kuća na Vrh Oruda. Nalazi se između makije i širokih prizida, a na početku terasastih ograda nad morem. Tu je omanja obradiva površina, koja je zapuštena, ali još nije obrasla makijom.

Po toj njivi i okolnim prizidima nađena je veća količina ulomaka razne antičke keramike, amfora, tegula i imbreksa, te glazirane keramike iz 17.-18. stoljeća.

Ovo je zapravo produžetak lokaliteta Vrh Oruda i tvori s njim jedan te isti kompleks razvučen na širem arealu. Prema nalazima antičke keramike može se okvirno datirati u 1.-4. stoljeće, iako pojedini ulomci kod gusterne, spomenute pod br. 11, ukazuju na sporadično korištenje položaja i tijekom kasne antike (5.-6. stoljeće).

Otok ARANDEL

13. SELINE

Na tom položaju, uokolo ruševnih ostataka nastambi i torova novovjekovnoga sela, nađen je ulomak ruba amfore i ulomak kaneliranog trbuha, što upućuje na sporadično korištenje položaja tijekom kasne antike, kao i na Orudu, na lokalitetu Vrh Oruda (br. 11 - 12.).

Na osnovi prikupljene građe i općih spoznaja o antici na širem salonitanskom prostoru moguće je utvrditi neke specifičnosti ova- ga otočja u odnosu na kopneni prostor i veće otoke na jugu. Na- lazi iz registriranih *villa rustica*, posebice razni tipovi antičkoga posuda (zdjele, tanjuri, vrčevi i sl.), kao i nedostatak onih tipova tegula koje su pronađene na kasnoantičkim lokalitetima u saloni- tanskom ageru, potvrđuju da je korištenje tih prostora uglavnom prestalo nakon 4. stoljeća. Sporadični ulomci tipičnijih kasnoanti- čkih oblika i ukrasa na lokalitetima Vrh Oruda i Seline samo po- tvrđuju pretpostavku da je u kasnoj antici intenzitet života na drve- ničkom otočju naglo opadao. Neobična je i činjenica da na najve- ćem i glavnom otoku Drveniku nismo našli tragove *villae rusticae*. No, budući da zbog mina nismo obišli cijeli teritorij otoka, mogu- će se neka od njih krije na tim prostorima ili u gustoj makiji, gdje se nismo uspjeli probiti, ili i u glavnoj luci (Veli porat), gdje je da- nas naselje. Spomenute *villae* na Orudu i Ploči osnivaju se već u 1. stoljeću. Razloge ranijeg prestanka njihova korištenja u odnosu na posjede na kopnu i velikim otocima valja potražiti u složenim previranjima kasnoantičkih vremena koja nisu mimoišla ni obale provincije Dalmacije.

U antičkom razdoblju je po prvi put zabilježeno i ime otoka Drvenika, i to u kasnoantičkoj "Kozmografiji" anonimnoga autora iz Ravene, koji ga donosi pod nazivom *Sera* (S. ČAČE, 1992.).

Taj naziv nije sačuvan u srednjem vijeku kada se Drvenik javlja u trogirskim notarskim spisima pod imenom *Girona*, od čega je na- stalo mletačko-talijansko *Zirona*. Taj nesonim ima sufiks *-ona*, ko- ji je čest u toponimima ilirskoga postanka (npr. Salona, Promona, Bausiona, Naron, Blandona, Flanona, Albona itd.). (S. ČAČE, 1976). U novom vijeku, doseljnjem stanovništva s kopna, postu- pno sve više prevladava hrvatski naziv Drvenik (izvorno Drivenik).

Za razdoblje srednjeg vijeka nema vidljivih arheoloških po- tvrda, a nismo ih ni mi pronašli u našim rekognosciranjima. Izuze- tak predstavlja masivni arhitrav ukrašen troprutim pleternim kru- govima i vegetabilnim ukrasima, ugrađen kao *spolia* u unutrašnje stepenište palače Moretti, a koji se može datirati u rani srednji vi- jek. Međutim, taj spomenik je najvjerojatnije obitelj Moretti donije- la iz Trogira u svoju novu baroknu palaču, pa ga ne možemo tre- tirati kao nalaz s Drvenika.

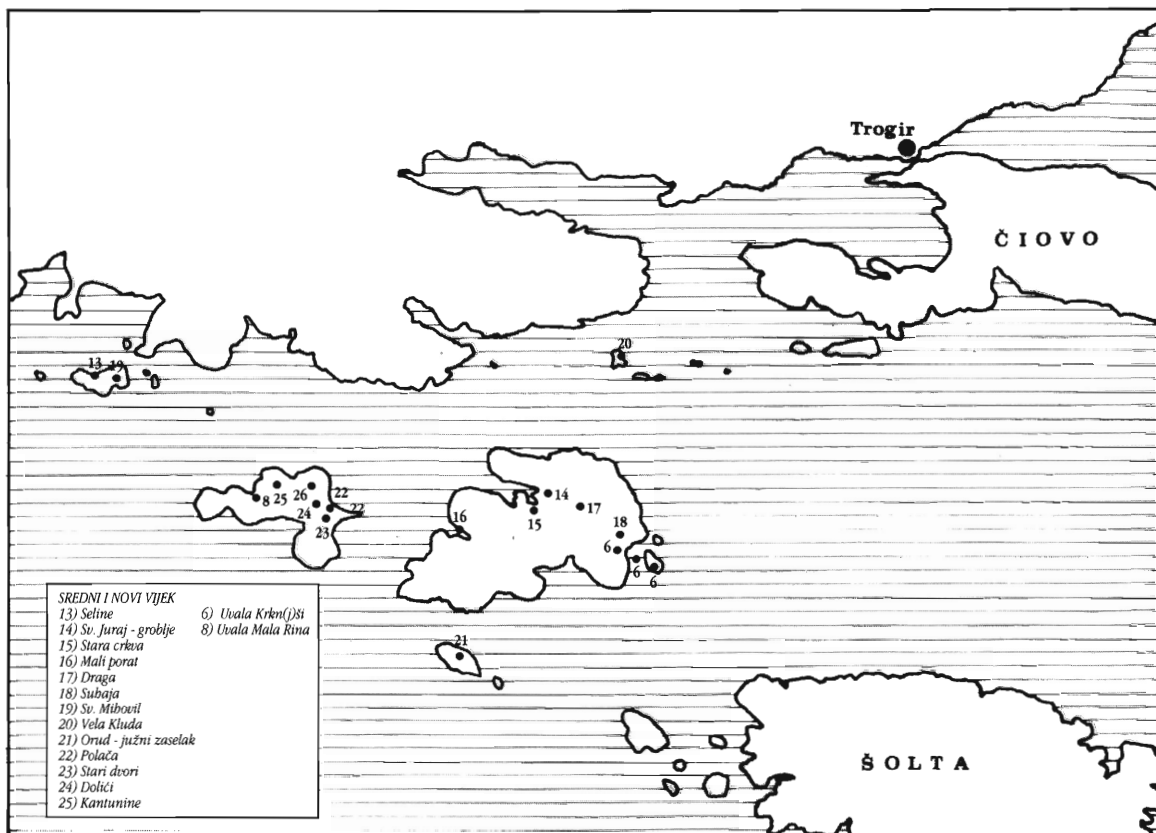
Također nema potvrda o naseljima i trajnom životu na tim oto- cima ni u pisanim izvorima. Tek koncem te epohe, 1272. godine, prvi put se spominju u trogirskim notarskim spisima Drvenik (pod antičkim imenom *Girona*) i Ploča (*Plocça*) (M. BARADA, 1946. br. 76. od 3. kolovoza 1272.). Oni tada služe kao pasišta za stoku ko- ja se prebacuje u pojedinim razdobljima godine na otoke.

Sljedeće razdoblje kasnog srednjeg vijeka (14.-15. stoljeće), a na nj se nadovezuju i prva stoljeća novoga vijeka (16.-18. stoljeće)

Srednji i novi vijek

je vrijeme novoga naseljavanja drveničkih otoka, uvjetovano u prvom redu prodorima Turaka prema obali. Tada se na Drveniku i Ploči formiraju trajna naselja, kao i omanje naselje na Arandelu, koje je, međutim, ubrzo napušteno. Začeci toga procesa slabo su istraženi. Naziru se u pisanim izvorima, koji uglavnom još nisu objavljeni (I. PAŽANIN, 1997). Otoci se sve više gospodarski iskorištavaju. Tu se dovodi stoka na ispašu, sječe se šuma zbog drva, rade se "japlenice" zbog povećane potražnje za vapnom itd. Tako je, primjerice, 1434. godine otok Ploča (Planka) dat u zakup nekom *Laurentiusu* iz Pise (I. PEDERIN, 1987.).

Koncem 15. i početkom 16. stoljeća dolazi do sve većeg priliva bjegunaca iz Oriovice, Vinišća i drugih sela na kopnenom dijelu trogirskoga komunalnog distrikta, posebice iz Podmorja, današnjih Donjih Kaštela. Tragovi njihova dolaska mogu se prepoznati u ostacima napuštenih i polusrušenih kuća i nastambi za stoku, koji su na više mjesta - formirajući manje zaseoke - nastajali na onim dijelovima tih otoka koji su okrenuti kopnu. To su mahom jednočelijske, prizemne prostorije s debelim suhozidnim konstrukcijama, čiji su krovovi bili od trošnoga materijala (drvo, slama ili sl.) i davno su propali. Načelno se razlikuju dvije vrste tih zaselaka. Oni koji su davno napušteni i oni koji su korišteni u kontinuitetu sve do 20. stoljeća, ili su čak nastali kasnijim proširenjem naselja uslijed demografskog prirasta. Njihovu precizniju raščlambu nije moguće obaviti bez dodatnih, arheoloških...

loških i etnografskih istraživanja. Na recentniji postanak većine tih zaselaka ukazuju podaci iz vizitacija trogirskog biskupa Didaka Manole (prvi obilazak župe Sv. Jurja na Drveniku, koja je tada obuhvaćala i kopnena naselja Vinišća i Oriovicu, obavio je Manola 28. kolovoza 1756. godine, a drugi 14. svibnja 1760. godine). Te vizitacije navode samo dva naseobinska kompleksa na Drveniku: *selo Drvenik* i *Grabule*, dok se za Ploču ne navode lokacije (imena) naselja-zaselaka. Budući da danas na otoku Drveniku postoji 10-ak većih i manjih zaselaka raštrkanih uz široki areal polja na središnjem dijelu, to znači - ako je podatak iz Manoline vizitacije točan - da su svi oni, osim dva glavna kompleksa u dnu današnje luke (Veli Porat), gdje je i danas središte sela sa župnom crkvom, nastali nakon toga. Drugim riječima, disperzija zaselaka odvijala se koncem 18. i u 19. stoljeću. U prilog tome ide i demografski porast i gospodarski rast u 20. stoljeću, no to su već teme izvan okvira arheološkog interesa. Početak naseljavanja simbolički se vezuje uz 1500. godinu i izgradnju prve faze župske crkve Sv. Jurja. Na terenu smo arheološki registrirali više naseobinskih kompleksa koje po sačuvanosti građevina i nalazima keramike možemo datirati u ovo razdoblje.

Otok Drvenik

14. Sv. JURAJ (groblje)

Današnja župna crkva, znatno proširena u baroknim oblicima 18. stoljeća, razvila se iz prvotne sagrađene početkom 16. stoljeća. Oko nje je uskoro nastalo i župsko groblje, a grobova ima i u lađi crkve. Crkva i groblje nastali su na povišenom platou u dnu glavne uvale i luke na otoku, u središtu današnjega sela, pa su shodno tome i danas u funkciji.

15. Starija crkva

Prema tekstu rukopisne povijesti otoka don Živana Bezića, čini se da je u mjestu bila i jedna starija crkva iz kasnoga srednjeg vijeka oko koje je formirano i groblje za potrebe pastira i ribara koji su tu boravili. Nju se prepoznaje u manjem jednobrodnom objektu bez apside u predjelu Mandrač, kod Kvarantanovih kuća. Izgleda da se tu radi o korištenju jednoga ranijeg profanog objekta (danas je to opet gospodarski objekt) u sakralne svrhe, što bi bio jedan od starijih primjera takvoga slučaja u ovim krajevima. Precizniji odgovor prepuštam budućim arheološkim i arhitektonskim istraživanjima.

16. MALI PORAT

To je uvala na sjeverozapadnoj strani otoka. U njoj je u moru pronađeno više ulomaka raznih posuda novovjekovne keramike, kako one glazirane, tako i gruboga kućnog posuđa. Ti nalazi nedvojbeno ukazuju na korištenje uvale kao pristaništa i zaklona za brodove u novom vijeku.

17. DRAGA

Položaj je u prodolini uvučenoj u otočko kopno iznad župske crkve. Danas je tu živuće naselje u sklopu samoga mjesta Drvenik. Zaštićeni i uvučeni položaj u odnosu na luku, te sporadični nalazi grube keramike novovjekovnih odlika, nađeni u vrtovima oko starijih kuća i gospodarskih objekata, upućuje na mogućnost postojanja jednoga zaseoka početkom novoga vijeka. Zbog blizine crkve i luke on je vjerojatno smatran dijelom "sela Drvenik" iz navedenih vizitacija, pa nije posebno spomenut.

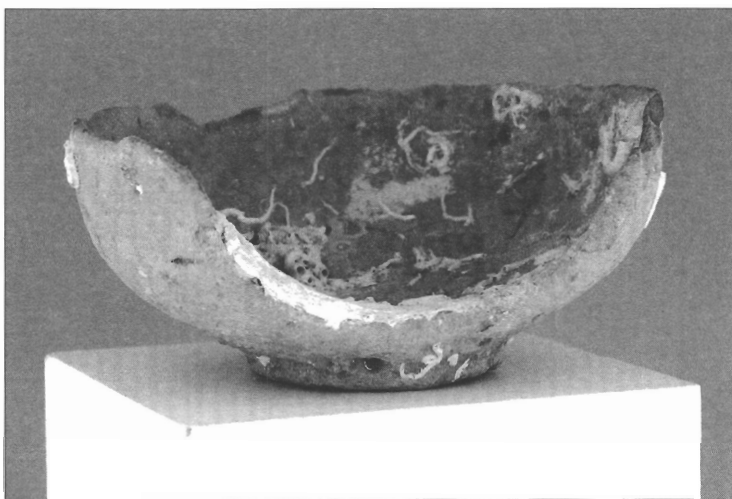
18. SUHAJA

To je predio na Drveniku odakle potječe slučajni nalaz brončanoga prstena kupastog tipa. Našao ga je pok. Šime Vulas kopajući vinograd, a na uvid smo ga dobili ljubaznošću njegovih nasljednika. Taj tip prstena tipičan je za kasni srednji i rani novi vijek. Poznati primjerci datiraju se od 14.-15. stoljeća, pa u to vrijeme valja datirati i drvenički primjerak.

6. Uvala KRKN(J)AŠI

Iz te uvale, poznate već u antičko doba, potječe i kasnosrednjovjekovna zdjela hispano-maurske produkcije 15. stoljeća. Zdjela je znatno oštećena po površini zbog djelovanja mora, ali se ipak može točno determinirati. Ta luksuzna roba, česta je na našim kasnofeudalnim dvorovima i u dalmatinskim gradovima, a njen nalaz u uvali Krknjaši otkriva jedno od mjesta gdje su se brodovi sidrili na svojim putovanjima uz istočnu obalu Jadrana. (Za tu vrstu keramike vidi: V. DELONGA, 1987. Kolegici Delonga zahvaljujem na determiniranju ove zdjele i drugim korisnim savjetima u vezi s ovim radom).

Hispanomaurska zdjela pronađena u uvali Krknjaši na Drveniku

Otok Ploča

22. POLAČA

Mikrolokalitet u sklopu Starih dvora (br. 23). Uz poljski put koji od luke vodi ka zapadnom dijelu otoka, s desne strane stoji usamljeni prizemni objekt manjih dimenzija. Sagrađen je u suhozidu, veoma debelih i masivnih je zidova s omanjim dvorištem,

ogradenim također suhozidnom ogradom koja se naslanja na ovalnu gomilu (vjerojatno otvoreni obor za stoku?). Objekt je sačuvan do visine od oko 1,5 m i nema krova. Uokolo, uglavnom po širokim prizidama, jer je sav teren gusto obrastao u makiju, našli smo nekoliko ulomaka glazirane i grube keramike, koja se može približno datirati u rani novi vijek.

23. STARI DVORI

Položaj udaljen 30-ak m od Polače, uz isti put s desne strane. Tu smo registrirali dva manja sklopa sa sličnim suhozidnim prizemnicama i oborima za stoku (Kuće I i Kuće II). Kao i kod objekta na Polači (br. 22) zidovi su im sačuvani do visine od najviše oko 1,5 m. Dijelovi tih sklopova, po svoj prilici jednoga manjeg zaseoka, samo su dijelom vidljivi, jer su također obrasli u gustu i visoku makiju. Prvi od njih (Kuće I) ima i najviše prostorija (6 vidljivih). Na zidovima tih kuća i po okolnim prizidama nađeno je više ulomaka grube i glazirane keramike koja se može približno datirati od 16. do 18. stoljeća. Sljedeći sklop (Kuće II) ima tri vidljive prostorije i omanje dvorište uz njih. I tu je nađeno više ulomaka profila i rubova grube i glazirane keramike istih odlika kao i kod Kuća I. I sačuvanost zidova je također ista.

Po svemu sudeći radi se o omanjem zaseoku nastalom koncem 15. ili u 16. stoljeću, a koji je napušten približno u 18. ili na početku 19. stoljeća. Loša sačuvanost zidova i nepostojanje krovova ukazuje da je zaselak napušten poodavno. U prilog tome idu svi drugi primjeri napuštenih manjih naseobinskih položaja i na Ploči i na Drveniku, Orudu i Veloj Kludi, gdje su iste takve kuće još uvijek pod krovom jer su se koristile sve do sredine 20. stoljeća.

24. DOLIĆI

Zaselak na sjeveroistočnom dijelu Ploče koji je sve do sredine 20. stoljeća bio nastavan. Na kućama su još dijelom sačuvani krovovi. Na zidovima tih objekata i oko njih našli smo više ulomaka glazirane i grube keramike novovjekovnih odlika. Zapadnije se nalazi sklop *Serdarevi dvori*, gdje je jedna veća kuća na kat s dvorištem, i ona danas napuštena. Ovaj lokalitet odaje primjer recentnoga zaseoka iz 19.-20. stoljeća, ali nije isključeno da je nastao u prvoj fazi naseljavanja koncem 15. ili u 16. stoljeću. Isto se može kazati i za veći zaselak Petomavar, na jugozapadnoj strani otoka. Ni tu nismo našli nalaze koji bi ukazivali na srednji ili rani novi vijek no, budući da se radi o živućem zaseoku, nije isključeno da bi se eventualnim sondiranjem utvrdili slojevi iz toga vremena. I sam toponim upućuje na eventualno postojanje neke crkve posvećene sv. Petru i Mavru. Pisani izvori i arheološki ostaci još ne pružaju potvrde za to. Donosim i zanimljivi toponim Jankove struge, a to je put koji povezuje Doliće i Polaču, tj. Stare dvore.

8. MALA RINA

Predio je već registriran kao potencijalni antički lokalitet. Ovdje ga donosim kao ranonovovjekovni. Naime, u zapadnom di-

jelu uvale Mala Rina, oko 150 m od obale, registrirali smo manju skupinu od 5-6 objekata (kuće i štale) s ograđenim dvorištima. Pozicija je u pravcu poluotoka Krči i uvale Papalj. Objekti su jednocjeljni, prizemni, a zidovi su sačuvani do oko 1,5 m visine. Na zidovima i uokolo njih nije bilo ulomaka keramike, a cijeli sklop jako slični na komplekse Kuće I i II na Starim dvorima. Stupnjem očuvanosti i smještajem na sjevernoj strani otoka ovaj zaselak vjerojatno pripada prvoj fazi naseljavanja Ploče s kopna u 15.-16. stoljeću.

25. KANTUNINE

Između Dolića i Male Rine je poluotok Pasike, s istoimenim vrhom (46 m n/v), oko kojega su dvije skupne istih kuća poput prije opisanih, zvane Kantunine. Nismo ih uspjeli pregledati zbog guste makije no, po opisu mještana radi se o zaseocima tipa Stari dvori ili Mala Rina (br. 23. i 8.), dakle iz 15.-16. stoljeća.

Otok Orud

21. Južni zaselak

Po sredini otoka, južnije od vrha Oruda, smještena je skupina kuća i torova koja je korištena do sredine 20. stoljeća. Dio ih je već porušen do pola, a dio još ima krovove. Po zidovima i uokolo njih našli smo nekoliko većih ulomaka glaziranih tanjura i ulomke grubih kuhinjskih lonaca, te nekoliko manjih ulomaka tegula koje po fakturi odaju rimsko doba. Budući da nema drugih naznaka antičkoga lokaliteta moguće je da su tegule donesene s lokaliteta Mojstirine (br. 10) i ponovo upotrebljene u novom vijeku, u koji spada i sva nađena keramika.

Otok Arandel

19. Sv. MIHOVIL

Položaj je uz rub plodnoga polja na otoku, gdje su ostaci srednjovjekovne crkve i samostanskog sklopa, koji je korišten i u novom vijeku (poblize o crkvi i benediktincima u: I. OSTOJIĆ, 1964., a o novovjekovnoj povijesti I. PAŽANIN, 1997.). Danas je cijeli kompleks obrastao u gustu makiju. Ostatke zidova veoma je teško prepoznati kao dijelove sakralnoga objekta, jer su znatno erodirali u odnosu na stanje od prije 20-ak godina. U novovjekovnim prigradnjama uz crkvu našli smo u strukturi zida više ulomaka novovjekovnoga krovnoga crijepa.

13. SELINE

Lokalitet je nedaleko od crkve na Arandelu, zapadno i sjeverozapadno od nje. Tu je vidljivo u makiji i travi više malih jednocjeljnih objekata bez krova sagrađenih u suhozidu. To su nekadašnje kuće i torovi omanjega sela nastalog u 16. stoljeću od prebjega s kopna, koje je ubrzo napušteno. Nalazi se uz rub plodnoga polja koje obuhvaća veći dio istočne strane otoka. Objekti su sve do II. svjetskog rata služili za periodične ispaše stanovnika Vi-

nišća. Krovovi su obnavljani od dasaka i granja pri svakom dolasku. Manji broj ovaca odvođen je na ispašu i na susjedne manje otočiće Miraru i Kosmač. (Na ovim podacima zahvaljujem Nikoli Pažaninu iz Vinišća, koji je bio svjedokom tih djelatnosti. Oni su te kućice nazivali "čadori".)

Poviše crkve i Selina je glavni vrh otoka (79 m n/v), na kojemu je skupina talijanskih bunkera iz II. svjetskog rata. Na vrhu i oko njega, kao ni na preostalom dijelu otoka nema vidljivih tragova ljudskoga boravljenja.

Otok Vela Kluda

20. VELA KLUDA

To je omanji školj u skupini od tri otočića Klude, na pravcu od Trogira ka Drveniku. Sridnja i Donja Kluda su malo veće hridi i na njima nema tragova organizirane ljudske djelatnosti. Arheološki je jedino zanimljiv najveći u nizu Vela Kluda. Na njemu je između dva istaknuta vrha oveći plato s plodnom obradivom zemljom, gdje se sijalo žito sve do II. svjetskog rata. Na rubu toga polja, uz manji vrh, nalazi se nekoliko suhozidnih prizemnica i nastambi za stoku, oko kojih smo našli nekoliko ulomaka krovnooga crijepa, koji bi mogao biti iz 17.-18. stoljeća.

Analizom nalaza dobivenih u opisanim rekognosciranjima može se preliminarno iznijeti nekoliko novih opažanja. Osnovna odlika za sve epohe je relativno siromaštvo i u broju i u vrijednosti nalaza. Očito je da se radi o skromnijim naseljima i siromašnijim gospodarstvima, što je u vezi s općenitim siromaštvom prirodnih resursa na drveničkom otočju. Drugi i još zanimljiviji rezultat su učestale duže cezure u naseljenosti. Naime, nakon faze brončanoga doba nema tragova iz željeznoga doba, kada se naselja očito koncentriraju na kopnu. Ranorimsko razdoblje je dobro zastupljeno, ali već od kasne antike, pa sve do kasnoga srednjeg vijeka nema stalnih naselja, a nasebinski val 15. i 16. stoljeća - koji je opstao do danas - uvjetovan je u prvom redu prodorima Turaka i ratnim opasnostima, a ne spontanom gospodarskim razvojem ili nekom demografskom ekspanzijom. Vidimo, dakle, da razdoblja nenaseljenosti traju i po oko tisuću godina, a da se otoci trajnije naseljavaju samo u vrijeme izraženoga gospodarskog rasta, kao što je antika (1.-4. stoljeće), a vjerojatno i kasno brončano doba. Taj faktor može ujedno biti povezan i s demografskim rastom. U međurazdobljima, kao što je željezno doba ili period kasne antike, ranoga i razvijenog srednjeg vijeka, drvenički otoci su po svemu sudeći pusti i bez trajnih naselja, a koriste se samo kao dopuna i rezerva prirodnih resursa (drvo, ispaša, ribolov), što pokazuju i rijetki izvori 13. stoljeća.

Zaključak

*Archaeological Topography
of the Islands of Drvenik
and Ploče*

The islands of Drvenik and Ploče, with their adjacent islets, make the main part of the Trogir archipelago. In the year 2000, the Croatian Archaeological Monuments Museum organised systematic recognitions, lasting nine days. In spite of the thick underbrush and impassability of some parts of the islands, the most part of the territory and all important locations have been examined, wherefore the archaeological map of these islands can be deemed well made.

In all established époques, there is evident relative scarceness of both quality and quantity of the finds. It is obvious that these were small settlements, short of natural resources. Another, even more interesting, result are the often and longer breaks in population. Namely, after the bronze age, there are no traces of the iron age, when settlements obviously concentrate at the mainland. The early Roman époque is well represented, but from as soon as the late classical period till the late middle ages there are no permanent settlements, and the 15th and the 16th century migration of the peoples - survived till present days - was firstly caused by Ottoman conquests and war dangers, rather than a spontaneous economic development or a demographic expansion. In the periods of the lack of population, the Drvenik islands were, most probably, vacant and with no permanent settlements, used as additional reserves of natural resources (wood, pasture, fishing) only, as shown by the 13th century sources.

Literatura:

- J. SMODLAKA, Imena mesta i meštana na tlu Jugoslavije, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* LII, Prilog II, Split, 1946.
- P. ŠIMUNOVIĆ, *Istočnojadranska toponimija*, Split, 1986.
- S. ČAČE, Područje Kaštela na prijelazu iz prapovijesti u povijesno doba; u: Zbornik "Kaštel Sućurac od prapovijesti do XX. stoljeća, Split, 1992.
- S. ANTOLJAK, Novi podaci o trogirskim kiparima Ivanu Duknoviću i Jakovu, *Peristil* I, Zagreb, 1954.
- I. PAŽANIN, Kamenolomi i kamenarska kultura Vinišća, Duknovićeva zavičaja; u zborniku: *Ivan Duknović i njegovo doba*, Trogir, 1996.
- N. CAMBI, Nadgrobne stele s portretima s otoka Šolte i Drvenika, *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu* 3/XXIII, Zagreb, 1990.
- S. ČAČE, Prilozi topografiji i toponimiji istočnojadranskog otočja od antike do srednjeg vijeka, *Radovi Zavoda HAZU u Zadru* 34, Zadar, 1992.
- S. ČAČE, O stratifikaciji prapovijesnih toponima i njihovu odnosu prema arheološkoj građi na istočnoj jadranskoj obali, *Materijali SADJ XII*, Zadar, 1976.
- M. BARADA, *Monumenta traguriensia* II/1, Zagreb, 1946. 105-6, br. 76. od 3. kolovoza 1272.

- I. PAŽANIN, Iz povijesti Vinišća, Drvenika i Ploče (do polovice XIX. stoljeća), *Hrvatska obzorja V/4*, Split, 1997.
- I. PEDERIN, Acta politica et oeconomica cancelariae communis Tragurij in saeculo XV, *Starine JAZU 60*, Zagreb, 1987.
- V. DELONGA, Nalazi hispanomaurske keramike na Bribiru, *Starohrvatska prosvjeta III/16*, Split, 1987.
- I. OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj II*, Split, 1964.
- L. KATIĆ, Povijesni podaci iz vizitacija trogirске biskupije u XVIII. stoljeću, *Starine JAZU 48*, Zagreb, 1958.